

Pučki običaji i legende u Slavoniji

Turudić, Josipa

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:868063>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-06**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FAKULTET ZA INTERDISCIPLINARNE, TALIJANSKE I KULTUROLOŠKE STUDIJE
PREDDIPLOMSKI STUDIJ KULTURE I TURIZMA

JOSIPA TURUDIĆ

PUČKI OBIČAJI I LEGENDE U SLAVONIJI

Završni rad

Pula, 2020.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FAKULTET ZA INTERDISCIPLINARNE, TALIJANSKE I KULTUROLOŠKE STUDIJE
PREDDIPLOMSKI STUDIJ KULTURE I TURIZMA

JOSIPA TURUDIĆ

PUČKI OBIČAJI I LEGENDE U SLAVONIJI

Završni rad

JMBAG: 0303074869

Studijski smjer: Kultura i turizam

Kolegij: Kulturno - povijesni spomenici

Mentor: prof. dr. sc. Slaven Bertoša

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana, Josipa Turudić, kandidat za prvostupnika Kulture i turizma ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljeni način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

U Puli 15. lipnja 2020.

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Josipa Turudić dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom „Pučki običaji i legende u Slavoniji“ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te preslika u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli 15. lipnja 2020.

Potpis _____

Sadržaj

SAŽETAK.....	1
SUMMARY.....	2
UVOD	3
1. TRADICIONALNI GODIŠNJI OBIČAJI	4
1.1.Tradicionalne poklade.....	4
1.2. Tradicionalno kolinje	5
1.3. Žetva i vršidba	6
2. OBIČAJI U MLADOSTI	7
2.1. Seoske zabave.....	7
2.2. Tradicionalno pronalaženje partnera i dogovori za brak	8
2.3. Zaruke	9
2.4. Svadba.....	11
3. BLAGDANSKI OBIČAJI.....	15
3.1. Badnjak	16
3.2. Božić	17
4. LEGENDE U SLAVONIJI.....	19
4.1. Pojam i značenje legendi.....	19
4.2. Čudotvorna Gospa Voćinska.....	19
4.3. Milosti Gospe Sotinske	20
4.4. Cernička legenda o Terezi i Ottu.....	21
4.5. Grad Kostroman	22
4.6. Zlatni jarmovi Marije Terezije	24
4.7. Kapelica sv. Linarta kraj Cernika	25
4.8. Ibrahim-paša Požeški	26
4.9. Ružica grad.....	27
4.10. Valpovačka sablast	28
4.11. Crvena Marta	29
ZAKLJUČAK.....	30
LITERATURA	31

SAŽETAK

Ovaj završni rad bavi se narodnim običajima i legendama u Slavoniji. Zbog velikog bogatstva običaja, kao i legendi u Slavoniji, te na osnovi dostupne literature, rad će predstaviti samo glavne i najznačajnije pojedinosti o svakom ovom običaju i legendi koji će biti opisani. Kroz prvi dio rada bit će opisani godišnji običaji koji su vezani za blagdane i slavlja koja se obilježavaju svake godine u Slavoniji, a zatim će se predstaviti životne i obiteljske običaje vezane za život mladeži i sve važnije događaje koji se odvijaju tijekom čovjekova života. Nakon svih običaja dolazimo i do legendi koje možemo pronaći u ljubavnim pričama, pričama o nastanku gradova i pričama vezanima za crkvu i vjeru. Svrha ovog završnog rada je naglasiti važnost običaja koje se prenose s generacije na generaciju, a kojima se danas pridaje sve manje pozornosti.

Ključne riječi: narodni običaji, Slavonija, obiteljski običaji, ljubavne legende, legende o nastanku gradova

SUMMARY

This final paper deals with folk customs and legends in Slavonia. Due to the great wealth of customs and legends in Slavonia and on the basis of available literature, the paper will present only the main and most important details about each of these customs and legends that will be described. The first part of the paper will describe the annual customs related to holidays and celebrations that are celebrated every year in Slavonia, and then will present life and family customs related to the lives of young people and all important events that take place during a person's life. After all the customs, we come to the legends that we can find in love stories, stories about the origin of cities and stories related to the church and religion. The purpose of this final paper is to emphasize the importance of customs that are passed down from generation to generation, and to which less and less attention is paid today.

Keywords: folk customs, Slavonia, family customs, love legends, legends about the origin of cities

UVOD

Običaji su tradicionalno uspostavljeni oblici ponašanja koji označavaju važne trenutke u životu osobe i posebne događaje u životu društva u vezi s religijom i gospodarskim godišnjim periodom. Bez običaja ne bi postojali svečani trenuci u životu osobe, obitelji i ruralnih zajednica, posebice kada se slave praznici i svetkovine koji se događaju iz godine u godinu te kada se slave najvažniji trenuci u životu jedne osobe. U literaturi postoje različite klasifikacije običaja, no sažeto se sve dijele na životne, obiteljske, godišnje i kalendarske. Ovaj rad prikazuje najvažnije običaje vezane za godišnje manifestacije, svetkovine i tradicionalne događaje koji se slave iz godine u godinu, blagdanska slavlja te legende koje se prenose generacijama.

Cilj ovog rada je upoznati tradicionalne vrijednosti Slavonije, pobuditi interes za njihovo očuvanje i upozoriti na njihovu važnost jer su te vrijednosti obogatile život sve do danas. Pokušat će se prikazati način življenja pojedinca kroz tradicionalne, materijalne, duhovne i društvene elemente poput odjeće, prehrane, običaja itd. Kako nekadašnji način života i šokački običaji ne bi bili potpuno zaboravljeni, ljudi ovog kraja već se dugo okupljaju u udruge, zadruge, kulturna i umjetnička udruženja... Organiziranjem različitih radionica, večeri folkloru i poezije, izložaba, priredaba, manifestacija i raznih okupljanja pokušava se zadržati i prenijeti s koljena na koljeno izvorni ples i pjesmu, čijanje perja, šaranje tikvica, izrada rukotvorina, pečenje rakije, pravljenje tradicionalnih jela i još puno toga. Kulturna baština Slavonije i Šokadije uključuje sve ove običaje, gostoprimstvo, pjevanje, tamburaše, rakiju i kulen. Upravo zbog toga posjetitelji pamte Slavoniju, što je čini posebnom i drugačijom, zbog čeka se svi ponovno vraćaju. Ovo je priča koju Slavonija danas može i mora ponuditi svojim posjetiteljima.

1. TRADICIONALNI GODIŠNJI OBIČAJI

Kroz ovo poglavlje bit će pobliže prikazani običaji u Slavoniji koji se obilježavaju jednom godišnje. Saznajemo kako su se obilježavali u prošlosti, a kako danas, što je ostalo isto, a što se promijenilo. Običaji su pojedinačna ili kolektivna ponašanja i djelovanja koja se tradicionalno stvaraju u određenim prilikama. Oni su jedan od temeljnih pojmova hrvatske etnologije. Običaji su snažno oslonjeni na tradiciju, te stoga postoje velike obiteljske, lokalne i individualne razlike. Tradicija je širenje usmenog znanja, vještina, ponašanja i običaja unutar jedne kulture ili skupine ljudi. Međutim, upotreba ove riječi nema samo jedno značenje. U tom je smislu tradicija kulturna baština koja se prenosi s generacije na generaciju. Ona uključuju znanje i zanat naučenih umjetnosti, kao i rituale, moralna pravila i prehrambene navike. Tradicijom se želi sačuvati kultura i običaji.¹

1.1. Tradicionalne poklade

Poklade se slave između Božića i Uskrsa. Tradicionalno pokladno vrijeme traje od Sveta tri kralja do Pepelnice, kada počinje korizma - vrijeme "čišćenja" u iščekivanju Uskrsa. Pokladno vrijeme karakteriziraju takozvane „mačkare“ (maškare), točnije procesija seoskih „mačkara“, a oni se "mačkaraju" u razne likove (sl. 1.). Muškarci su najčešće odjeveni uglavnom u žene, a žene najčešće u muškarce. Osnivanjem folklornih skupina po mjestima, prerusene maškare obilaze domove pojedinih članova, gdje su ih majke i bake pozdravljale i posluživale im pečenu kobasicu, slatke kolače i posebno krafne. Sve seoske kuće koje su posjećene od strane maskiranih skupina moraju ih počatiti jelom i pićem. Ispred kuća maškare pjevaju, traže dar i zahvaljuju na njemu.²

¹ Gavazzi, Milovan, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, Zagreb: Matica hrvatska, 1939., str. 9.-10.

² Braica, Silvio, *Godišnji običaji*, Split: Marjan tisak, 2004., str. 13.-17.

Slika 1: Tradicionalne poklade

Izvor: <https://i2.wp.com/Narodni.NET/wp-content/uploads/2013/02/Poklade-i-pokladni-tradicionalni-obi%4%8Daji.jpg?resize=610%2C361&ssl=1>, 26. svibnja 2020.

1.2. Tradicionalno kolinje

Obično se sa svinjokoljom (sl. 2.) započinje u prvoj polovici prosinca, od sv. Lucije, odnosno što bliže Božiću, kako bi bilo svježeg mesa za blagdane. U većini slučajeva svaka kuća obično uzgaja svoje svinje od mlađe dobi. Do prije otprilike 20 godina, u svakom je domaćinstvu postojala barem jedna krmača od koje su se ostavljale svinje za tov i svinjokolju. Danas, zbog urbanizacije gradova i sela, sve je manje ljudi koji drže svoje svinje, a sve više i više ljudi odlučuje se kupiti utovljene i uzgajane svinje ili, u posljednje vrijeme, svinjske polutke. Dok su u prošlosti tovljene svinje dosezale 200 kg i više, zbog čega su vlasnici bili vrlo ponosni, danas se smatra da svinje prve klase teže 130-150 kg. Tjedan dana prije samog kolinja potrebno je nabaviti i urediti potrebnu opremu, korita, strojeve, začine, pomagala, pribor i, naravno, ljude koji dolaze u mobu. U prošlosti su veća domaćinstva na kojima je zaklano pet ili više svinja imala vlastitu opremu za klanje svinja koja se sastojala od vješalica, korita, oranija, peći, stolova, strojeva za mljevenje i punjenje, noževa, lanaca, zvona, ampera, bačvi, kanti i ostalih raznih dodataka. S vremenom su takve zbirke postale previše opsežne i pojedinačni dijelovi su se dijelili susjedima i rođacima te prikupljali prema potrebi. Svinjokolja započinje u rano jutro, ovisno o broju svinja. Važno je napomenuti da s iskusnijim ljudima u mobu svi točno znaju svoje mjesto i posao koji obavljaju.³

³ Gavazzi, Milovan, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, Zagreb: Matica hrvatska, 1939., str. 33.-34.

Slika 2: Tradicionalno kolinje

Izvor: <https://i0.wp.com/Narodni.NET/wp-content/uploads/2014/01/Tradicionalno-slavonsko-kolinje-i-slavonski-obi%C4%8Daji.jpg?fit=659%2C271&ssl=1>, 26. svibnja 2020.

1.3. Žetva i vršidba

Od davnina je žetva (sl. 3.) imala posebno mjesto u životima Slavonaca, donosila je obilje, ali i posebnu prigodu za okupljanje rodbine i prijatelja. Uz najvažniji posao na polju, žetva je stoljećima bila simbol blagostanja za Slavoniju, uz druženje, pjevanje i bogatu hranu. Iako su kosilice sada zamijenjene strojevima, u prošlosti se kosilo ručno. U podne je u žitno polje ušla vrijedna moba u tradicionalnim narodnim nošnjama (sudionici iz Hrvatske, Vojvodine, Bosne i Hercegovine). Nakon bogatog šokačkog doručka na stolu od slame, moba ulazi u polje sa žitom u tradicionalnim nošnjama, počinju se pjevati žetelačke pjesme te se vide samo kose i srpovi. Pšenica je oduvijek bila glavna ratarska kultura u Slavoniji te je žetva i vršidba najvažniji godišnji ratarski posao.⁴

⁴ Ilić Oriovčanin, Luka, *Narodni slavonski običaji*, Zagreb: tiskom Franje Suppana, 1846., str. 183.-189.

Slika 3: Žetva i vršidba

Izvor: https://lh3.googleusercontent.com/proxy/MasRVpAiO1dWTPVg5Xn-f2ZyldggIjrxFBI6AoaVqKXSOyqCjquSX9nfAkecvpiLC76ywlnkWS7qzjk1_jpc-Zmuqyi8onKjOSFprPrHhEktAKex4_2m2YgnFJOhn8qApOAXb6-Zu3J, 28. svibnja 2020.

2. OBIČAJI U MLADOSTI

Kroz ovo poglavlje bit će prikazani običaji koji su vezani za život pojedinca kroz tradicionalne i društvene elemente. Ukratko će se opisati život mladića i djevojaka kroz seoske zabave, pronalaženja bračnog para te obavljanja zaruka i svadbe, kako je to bilo u prošlosti, a kako danas.

2.1. Seoske zabave

Seoske zabave bile su prilike gdje su se sreli mladi ljudi te su u prošlosti baš te zabave bile prilika mladim mladićima i djevojkama da upoznaju partnera za brak. Najčešći razlog za seosku zabavu bio je blagdan sveca zaštitnika mjesta u kojem se slavi. Osim toga, ove su zabave bile još jedna prilika za okupljanje i interakciju sa svim članovima seoske zajednice, kako onima koji u

njima žive, tako i onima koji su napustili dom u potrazi za boljim životom. Putnički trgovci, koji su prodavali sitnice - drvene češljeve, džepna ogledala, igle za pletenje i niti itd. - dobro su iskorištavali ovakve prilike za zaradu. Prodavali su se i duhan, krafne, goveda itd. Također, zbog slavlja sveca zaštitnika, ove proslave u zajednici uključivale su i misnu procesiju kojoj su prisustvovali gotovo svi gosti i mještani. Folklor karakterizira ples u velikom krugu, s naglaskom na društvenu ulogu. Grupa je imala priliku uspostaviti posebne kontakte, komunicirati kroz ples i posebno pjevanje: grupa ljudi, žena i muškaraca, improvizira stihove u kojima su se obraćali drugima pjevajući, uglavnom u šali i provokativno. Budući da je bio slobodan dan te nisu bili na poljima, mladi su mogli otići na večernju misu i na kraju večeri veselo otići u „bircuz“, gdje su glazbenici svirali, plesalo se i pjevalo, a ipak su stigli kući, „namiriti marvu“. Djevojke i mlade žene pile su slatka pića - šabeso (vrsta nekadašnjeg bezalkoholnog pića) i kraher (izvorno njemačko piće - stari napitak od soli i nešto slatkih preljeva) s okusom limuna ili coca-cole, a muškarci su se znali napiti. Momci su djevojke znali darivati licitarskim šipkama na kirbaju, ali kad je muškarac kupio licitarsko srce i dao djevojci na kirbaju, to je bio znak velike ljubavi ili je o samom braku već bilo govora. Osim srca od medenjaka, momci su djevojkama darivali i lutke i orahe, koje su one umotali u šlingane marame, na što su bile posebno ponosne.⁵

2.2. Tradicionalno pronalaženje partnera i dogovori za brak

Danas svi biraju osobu koja im odgovara. Mladi su neovisni i imaju slobodu izbora, ali to nije uvijek bio slučaj. I danas je jedan od ciljeva pronaći nekoga s kime možemo provesti ostatak života, s kime dijelimo dobro i zlo, zasnivajući novu obitelj, s djecom koju odgajamo i za koju se skrbimo. U prošlosti su roditelji obično birali mladima partnere, što znači da su mladi bili prisiljeni provesti ostatak svojeg života s njima bez obzira jesu li pristali na izbor. Živjeli su u zadrugama u kojima su stariji vodili i postavljali pravila, uključujući traženje partnera. Većina bračnih parova dolazila je iz istog sela, rijetko kada iz drugoga. Bilo je važno pronaći prikladnu djevojku ili mladića koji može raditi jer se puno radi i radnici su potrebni cijelo vrijeme. Također se provjeravala imovina i materijalno stanje. Bogatiji ljudi tražili su ljude poput sebe jer je malo tko želio svoju baštinu podijeliti s nekim tko nije mogao pridonijeti zajednici. Djevojka koja je

⁵ Grgurovac, Martin, *Pučko stvaralaštvo Slavonije i Baranje*, Vinkovci: Društvo književnika Vinkovci, 1987., str. 171.-179.

odabrana za snahu morala je biti bogata, zdrava i marljiva, a njezini roditelji su se također pobrinuli da se uda u kuću u kojoj joj ništa neće faliti. Mladi se često nisu poznavali i od njih se očekivalo da bez prigovora prihvate odluku starijih. Mladić se oženio poželjnom djevojkom kad je obitelji trebalo dodatna radna snaga ili kada je prigoda bila posebno dobra. Bilo je bitno da se najprije vjenčaju i ožene starija djeca u obitelji, a bojalo se da djevojka propusti priliku i ne prekorači željene godine ili da neće omesti prilike sestrama. Nestankom zadruga s vremenom su se dogodile promjene. Povećala se mogućnost da mladi sami sebi odaberu partnera za brak. Kako su mladi provodili puno vremena na poljima, brinući se o stoci i pomažući u domaćinstvu, socijalizacija je bila ograničena. Međutim, bilo je prilika da se mladi susreću, a to su bile seoske zabave, važni godišnji događaji ili blagdani poput Božića ili Uskrsa, plesne zabave te posjete sajmu.⁶

2.3. Zaruke

Nakon poznanstva i odluke da se vjenčaju, uslijedile su zaruke. Najprije se odlazi u kuću djevojke tražiti njezinu ruku od njezinoga oca. Svojedobno u nekim selima je budućeg dečka pratio jedan od muških članova obitelji, otac ili stric, ali u većini sela uglavnom se radilo o starijim ženama poput majke ili bake. Odbijanje prijedloga braka u ruralnim zajednicama donijelo je podsmijeh i poniženje. Bilo je neobično važno najprije diskretno i neformalno obaviti dogovore. Taj je zadatak pripadao ženskom članu obitelji, često majci, a rjeđe muškom članu obitelji. U narodu se to zvalo „prstenovanje“ jer je riječ o zarukama dvoje mladih. U nekim je mjestima uobičajeno nositi s prstenom i cipelu kao uvjet i znak prihvaćanja u novu zajednicu. Taj je običaj sačuvan do danas i očituje se na svadbi za vrijeme krađe mladenkine cipele, koju kum mora otplatiti. Prije vjenčanja djevojka priprema „miraz“ (sl. 4.), tj. sve što odnosi iz roditeljske kuće u svoj novi dom i sve što joj treba za novi život - krevete, pribor za jelo, stolice i tako dalje. Roditelji djevojke koji imaju financijska sredstva određuju koliko može uzeti sa

⁶ Muraj, Aleksandra i Vitez, Zorica (ur.), *Hrvatska tradicijska kultura na razmeđu svjetova i epoha*, Zagreb: Barbat, 2001., str. 315.-321.

sobom. Uz jabuke, novac i prsten koje djevojka prima kod zaruka, također dobiva i druge darove kao što su korisni i dekorativni tekstil, nakit i često jela ili kolače.⁷

Slika 4: Mladenkin miraz

Izvor: <https://hr.signumprousa.net/images/156/156715/6d3b72a502b6fb0633a9634f56f76e05.jpg>, 28. svibnja 2020.

Djevojka također daruje mladoženju i njegovu obitelj te se gotovo redovito razmjenjuju piće. Kad se djevojka složila sa zarukama, mladići iz sela te večeri pale vatru od slame ispred kuće kako bi cijelo selo znalo. Obično se vjenčalo u jesen, kad se pravi vino i kad je bilo hladno jer prije nije bilo hladnjaka. Nakon zaruka, ubrzo slijedi i vjenčanje. Na zaruke ide najbliža obitelj: braća, sestre, majka i otac i to po danu jer se služi ručak (sl. 5.). Nakon zaruka, istog tjedna u četvrtak, ali može i drugoga dana, mladoženja ide u crkvu da se registrira vjenčanje i navijesti na misi. Proglas je tri tjedna nakon mise prije vjenčanja; svećenik može biti obaviješten tko se protivi braku (ako postoji valjan razlog). U ova tri tjedna do vjenčanja rodbina posjećuje mladenkinu kuću. Čitava mladoženjina obitelj najavi se svekrevi, koja dogovara raspored dolaska za blisku i daljnju rodbinu. Svaki put kad rodbina stigne, od zaruka do vjenčanja, mladenka sve ljubi, u lijevoj ruci drži bijeli rupčić i svi plaćaju poljubac. Danas mladi najčešće zaruke obave sami. Mladić zaprosi djevojku, stavi joj prsten na ruku ili slavi pozivajući najbliže rođake i kumove. Rijetki su oni koji organiziraju veliku zabavu. Nakon što je ovaj lakši dio završen,

⁷ Ilić Oriovčanin, Luka, *Narodni slavonski običaji*, Zagreb: tiskom Franje Suppana, 1846., str. 214.-224.

slijedi organizacija i priprema vjenčanja. To je prilika za oživljavanje starih i novih običaja, prigoda za gostoprimstvo, užitak, zabavu i ples.⁸

Slika 5: Tradicionalne zaruke

Izvor: <https://narodni.net/wp-content/uploads/2012/03/Narodni-obi%C4%8Daji-%C5%BEenidbe3.jpg>, 29. svibnja 2020.

2.4. Svadba

Odmah nakon oslobođenja Turaka vlasti su pokušale ograničiti broj gostiju i zabraniti luksuz i velike troškove. Unatoč zabranama i kaznama, svadbena zabava sa sve više gostiju postala je složenija, skuplja i sve češća. Mladići su se većinom ženili s 18 godina, a djevojke sa 17 godina. Ako bi zbog rata došlo do nestašice mladića, djevojke su se puno starije udavale za tek punoljetne mladiće. Vjenčanja su se najčešće održavala u jesen, od rujna do studenoga, tj. na početku Došašća, zatim od Nove godine do Korizme i nakon Uskrsa, u svibnju i lipnju. Brak bi se mogao sklopiti na različite načine koje je seoska zajednica prepoznala, iako ih je drugačije cijnila. Na vrhu ili na početku nalazi se najpoželjniji bračni čin - svadba, a slijede njezini reducirani oblici koji završavaju mogućnošću da par jednostavno može imati bračni život samo jednim tradicionalnim činom i obaveznom promjenom odjeće i pokrivača, što jasno pokazuje

⁸ Alatrović, Katica, *Šokci i šokački običaji: o Cerni i Cerancima*, Vinkovci: Ogranak Matice hrvatske u Vinkovcima, 2010., str. 52.-53.

prelazak djevojaka u klasu udanih žena. Trajanje samog vjenčanja vrlo je različito (od jednog, tri do pet dana, tjedan ili više), ovisno o regionalnim i lokalnim razlikama i okolnostima pojedinog slučaja. Mladoženja poziva rodbinu, prijatelje u pratnji kuma, brata ili prijatelja, a mladenka poziva goste u pratnji kuma, sestre ili prijatelja. Osim luksuza, slavonska svadba znači i velik broj ljudi u svatovima. Može ih biti više od 600. U prošlosti su ljudi pozivali najbliže, slavili su prema svojim sposobnostima, a pripreme su trajale tjedan dana. Djevojka obično iznajmljuje vjenčanicu koja košta i do nekoliko tisuća. U prošlosti, djevojke nisu iznajmljivale odjeću, već su im je davale svekrve ili su nosile najsvečaniju haljinu koju imaju. Djevojke su se obično udavale između 16 i 20 godina. Starije od 20 godina bile su „stare cure“. Rano su se vjenčale jer se nisu školovale kao danas, a veza nije trajala nekoliko godina. Čim se sretnu i zaruče, započinju pripreme za vjenčanje. Djevojke su se razlikovale od udanih žena u pogledu odjeće i kose. Prije braka nosile su pletenicu, a kad su se vjenčale ne bi više nosile pletenicu nego bi kosu stavljale u maramu.⁹

Danas je uobičajen i dobro poznat običaj slavljenja momačkih i djevojačkih večeri. Mladićevi prijatelji, kum i rodbina večer slave kod mladića, a djevojka slavi s kumom i svojim prijateljima. Ponekad mladić i djevojka slave zajedno svoju večer s drugim gostima. Proslava momačke održava se dan ili dva prije vjenčanja. Osim kuharica i konobara, prijatelji su pozvani i da se oproste od momačkih dana. Oni su također imali i tamburaše te igrali i pjevali do zore. Nevjesta će imati „djevojačku večer“ u malom krugu i bez tamburaša. Na momačkoj zabavi se mladoženja i njegovi prijatelji dogovaraju kada kreću po mladu ujutro prije svadbe. Na doručak su pozvani svi njegovi gosti. Nakon doručka kreće se po mladenku jer su vjenčanja bila prije podne, a prije vjenčanja nema sjedenja ili jela. Kad se mladenka otkupi od strane djevera, kad je dovede brat, a stari svat, kum i domaćin plate, tek onda se odlazi na vjenčanje u crkvu. Vjenčanje je bilo na dan koji se činio sretnim, a to je ranije bilo u srijedu. Danas se odvija u petak ili subotu. Kreće se od mladoženje do kuma. Svadbena povorka ide od kuma do mladenkine kuće „po mladu“. Šaljivi pregovori odvijaju se pred njezinom kućom, to je takozvano kupovanje mladenke. Svatovi s mladenkine strane izvode djevojku iz kuće, a za to vrijeme djever, stari svat ili kum pregovaraju s mladeninim bratom ili njezinim rođakom, ako nema brata, kako bi kupili mladenku. Obično se

⁹ Grgurovac, Martin i Lechner, Zdenka (ur.), *Šokadija i Šokci*, sv. II.: *Život i običaji: o hrvatskom grbu i identitetu, o pokladnim, uskrsnim, božićnim, svadbenim, pogrebnim i drugim običajima kroz godinu, o pučkim i dječjim igrama, o radovima u polju, blagu i živadi, o vinogradima, stanarima, ribolovu, o starim zanatima*, Vinkovci: Privlačica, 2007., str. 218.-226.

prije mlade izvedu dvije ili tri djevojke, koje se nazivaju „lažne mlade“ (sl. 6.), a slijedi ih sama mladenka, za koju djever ili kum daju dogovoreni iznos novca. Taj običaj i danas nalazimo na vjenčanjima.¹⁰

Slika 6: „Lažna mlada“

Izvor: <https://www.klikdovencanja.com/wp-content/uploads/2014/05/lazne-mlade.jpg>, 5. lipnja 2020.

Zatim idu u crkvu na vjenčanje. U prošlosti su se vozili kolima (sl. 7.) ili pješice, danas se voze automobilima. Tradicionalno se svatovi voze u koloni i trube. Djeveruše, mladenkine sestre ili rođakinje, kite goste i automobile. Gosti se obično kite ružmarinom ili ukrasnim cvijećem naručenim iz cvjećarnice i na automobile se postavljaju baloni. Ružmarin se nosio u košarama, a svaki zakićeni gost morao je platiti svoj ružmarin. Prikupljeni novac ostao je djeverušama. Kad su išli u crkvu na vjenčanje, sva rodbina i prijatelji mladenke, koji su prije pjevali do crkve, išli su iza bračnog para u koloni, a danas red nije važan i ne pjeva se na putu za crkvu. S vjenčanja mladence najprije slijedi njegova rodbinu jer sada mladenka pripada njima, a njezina rodbina je posljednja u povorci. Kad je vjenčanje završeno, svi gosti se vraćaju u mladenkinu kuću na svečani ručak. Da bi gosti mogli ući u dvorište, morali su umetnuti novčić u drveno korito u kojem se nalazi voda. Dvije žene stoje na ulazu i puštaju samo one goste koji su platili ulaz. Danas svi gosti zajedno slave u svečanim dvoranama koje su zamijenile prethodne šatore. Prije ulaska u dvoranu, mladoženjina majka blagoslovi mladenku i mladoženju. Novopečeni par pleše prvi ples i prate ih kumovi, roditelji i drugi gosti. U prošlosti su mladenke nastavile život s

¹⁰ Muraj, Aleksandra i Vitez, Zorica (ur.), *Hrvatska tradicijska kultura na razmeđu svjetova i epoha*, Zagreb: Barbat, 2001., str. 318.-340.

mladoženjom i njegovom obitelji, a danas nastavljaju mladenka i mladoženja živjeti sami i osnivaju vlastite obitelji. Nakon vjenčanja putuju zajedno na „medeni mjesec“.¹¹

Slika 7: Povorka u kolima na putu prema crkvi

Izvor: https://www.hrt.hr/media/tt_news/slavonsko_vjencanje.jpg.688x388_q85_crop_upscale.jpg, 5. lipnja 2020.

Broj, vrsta i redosljed jela tradicionalno se propisuju svugdje za svadbu. Danas, nakon večere, kum daruje mladenku i mladoženju tortom i pečenjem. Običaj je da mladenci zajedno režu tortu (sl. 8.), nakon čega mladenka nahrani mladoženju i obratno. Kum nazdravlja s mladencima i gostima te se pije šampanjac. Čajo je odgovoran za primanje darova i najavu darivatelja. Gosti mladencima obično daruju novac i primaju zahvalnicu u obliku slike mladenaca. Još jedan običaj je da ples s mladenkom kreće oko ponoći. Može plesati tko želi te na kraju mladoženja pleše s mladenkom. Svi koji žele plesati, ples moraju platiti. Novac prima svekrva koja drži korpu i skuplja. Čajo zove plesače i poziva slobodne djevojke da se okupe i čekaju buket cvijeća koji mladenka baca. U narodu se kaže da je ona cura koja uhvati buket sljedeća za udaju. Kad mladenka baci buket, ona i mladoženja odlaze iz sale. Postojao je i običaj da mladoženja prenese mladenku preko praga, ali taj je običaj nestao. Nakon svadbe običaj je da mladenci, ili sama mladenka, posjeti svoje roditelje. Posjet se može održati odmah prvi dan nakon svadbe, a može

¹¹ Na istome mjestu.

se i pričekati dva, tri dana. Posjetitelji donose mladenkinim roditeljima ili svim članovima obitelji poklone, uglavnom pića ili hranu (npr. slatku rakiju, tortu, pečenku).¹²

Slika 8: Rezanje mladenačke torte

Izvor: <https://image.dnevnik.hr/media/images/1600xX/Dec2017/61440925-mladenci-mladenka-mladozenja-vjencanje-svadba.jpg>, 5. lipnja 2020.

3. BLAGDANSKI OBIČAJI

Kroz ovo poglavlje bit će ukratko predstavljene običaji vezani za blagdane. Zbog sličnosti s drugim krajevima u Hrvatskoj i šire, odabrana su samo dva blagdane: Božić i dan prije Božića, odnosno Badnjak. Oni se po mnogočemu razlikuju u Slavoniji od ostatka Hrvatske te se bogatstvom samih običaja vezanih za ova dva blagdane razlikuju od običaja vezanih za druge blagdane.

¹² Ilić Oriovčanin, Luka, *Narodni slavonski običaji*, Zagreb: tiskom Franje Suppana, 1846., str. 57.-74.

3.1. Badnjak

Obitelj je ustajala rano na Badnjak. Muški član pošao je kod susjeda čestitati Badnjak, Adama i Evu. Žene su priredile objed, očistile kuću i pripremile hranu bez masti za post prije Božića. Riba se uglavnom jela, često kod kuće, pekao se kruh i ostajao na stolu do blagdana Sveta tri kralja, a njegova veličina simbolizirala je obilje sljedeće godine. Muškarci su pripremali drva za ogrjev i domaćicama davali hranu koju su nabavili. Nakon večere odlazi se na tradicionalnu misu zvanu „polnoćka“, kako bi se dočekaao Božić. Stari običaj bio je da se prije Božića kraj peći postave tri velika panja koja su simbolizirala Presveto Trojstvo. Svijeće su se palile iz vatre tih panjeva, često su dio gozbe i pića dodavao u goruću vatru tih panjeva, na nju se uljevalo ulje i vino, govorile su se ritualne riječi, a njihova svjetla trebala su ukućanima donijeti mir i dobrotu te opstanak. Velike zelene grane stabala ili samo jedan veliki panj, koji su obično naslonjeni na zid s vanjske ili unutarnje strane, također su nazivali Badnjakom. Otac obitelji najčešće unosi Badnjak u kuću, čestita ukućanima te oni čestitaju njemu. Također, otac u kuću najčešće unosi slamu koja simbolizira Isusovo rođenje u staji na slami te se postavlja na pod prostorije. Od onoga što ostane od slame prave se vijenci i snopovi koji simboliziraju plodnost i dobar urod. U nekim kućama slama se postavlja na stol te se prekriva bijelim stolnjakom. Ukućani sjede na slami sve dok ne odu na večernju misu, a često kao simbol Isusovog rođenja znalo se i spavati na slami.¹³

Prije Božića, na sam Badnjak, božićno drvce ukrašavalo se cvijećem, voćem, razne bombonima i ukrasima od papira. Oni koji su bili bogatiji kupovali su figure i razne ukrase za drvce. Jaslice, najčešće izrađene od drva, stavljale su se ispod božićnog drvca. U početku su ih imali samo oni imućnijeg stanja i crkve te su se često natjecali tko će imati bolje jaslice. Tijekom dana postilo se uz kuhano ili svježe voće i bundeve. Za božićni doručak jede se pečena kobasica te lučevine i kuhana rebra. Žene su pekle kruh, koji se najčešće ukrašavao simbolima kao što su sunce, mjesec te zvijezde. Sva pripremljena jela obilježavaju se kršćanskim simbolima, a za objedovanje su karakteristične blagdanske zdravice i društveno-ekonomsko blagostanje članova obitelji. Muški članovi obitelji trebaju se pobrinuti da stoka bude dobro nahranjena te da pripreme dovoljno hrane i drva za iduće dane, sve dok se slavi blagdan Božića. Ženski članovi obitelji ustaju u ranu

¹³ Gavazzi, Milovan, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, Zagreb: Matica hrvatska, 1939., str. 16.-21.

zoru, kako bi svi poslovi u kući bili završeni do večernjeg crkvenog zvona, nakog kojeg domaćin kuće poziva sve na objed. U prostoriji u kojoj se objeduje ranije je rasprostranjena slama (sl. 9.). Također, postoji običaj da se na Badnjak daruje prvo muško dijete. U zoru dječaci obilaze susjedne kuće i selo u tzv. „položaj“. Koji od njih poželi domaćinu najviše obilje u novoj godini tom se daje najveća kobasica i slatkiši. Prije večernje mise, tijekom večeri, cijela obitelj se zajedno moli.¹⁴

Slika 9: Prostiranje slame na Badnjak

Izvor: https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn%3AANd9GcRJsnLM0ZG7TP39oa5LU6Uzd0WCtlNg-nqeg_d2ud_g9mokTP35&usqp=CA, 6. lipnja 2020.

3.2. Božić

Na Božić ljudi obično idu na tri bogoslužja, najprije na misu polnoćku na Badnjak, gdje se dočekuje Božić, zatim u crkvu na zornicu, misu u rano jutro, gdje se najčešće pričesćivalo, i na kraju na veliku misu na koju se odlazilo po danu. Djevojke su često bile obučene u razne svečane haljine u kojima su odlazile na misu. Žene su sljedećeg dana pripremile bogat božićni obrok, a ručak je bio ukusan i bogat, dovodeći cijelu obitelj na stol. Na božićnom je stolu vjerojatno pečenje, ono ne upozorava samo na istinsko bogatstvo božićnog stola, već i na specifičnu simboliku tih životinja koje simboliziraju plodnost. Naravno, tu su se nalazili deserti, suho voće,

¹⁴ Grgurovac, Martin, *Pučko stvaralaštvo Slavonije i Baranje*, Vinkovci: Društvo književnika Vinkovci, 1987., str. 144.-146.

vino i druga pića (sl. 10.). Mrvice s božićnog stola se ne bacaju, već se spaljuju ili čuvaju, kako bi bile blagoslov i snaga u teškim vremenima. Nakon ručka ide se čestitati rodbini, prijateljima i ostalim ljudima u selu. Mladići često djevojkama daju ono što se naziva tradicionalnom „božićnicom“, odnosno ukrašenu jabuku. Drugog dana blagdana Božića, dana Svetog Stjepana, bilo je više prilika za susrete mladih jer započinje društveni zimski život sela, posebice s plesnim zabavama. Na blagdan Sveta tri kralja iznosi se slama iz kuće. Sveta tri kralja također su posljednji dan božićnog ciklusa te je taj dan uobičajeno datum blagoslova blaga i kuće. Ljudi su na taj dan odlazili u crkvu te blagoslovili vodu koju su kasnije davali blagu, a s njom su blagoslovili polja i kuću. Tog dana ukrasi su uklonjeni s božićnog drvca i izneseni iz kuće.¹⁵

Slika 10: Voće i deserti na božićnom stolu

Izvor: <https://i2.wp.com/press032.com/wp-content/uploads/2016/12/badnjak-Kopiraj.jpg?fit=799%2C600>, 6. Lipnja 2020.

¹⁵ Braica, Silvio, *Godišnji običaji*, Split: Marjan tisak, 2004., str. 8.-14.

4. LEGENDE U SLAVONIJI

Ovo poglavlje prikazat će odabrane legende i priče koje su poznate u Slavoniji. Prema korištenoj literaturi, prikazat će se legende u nekoliko potpoglavlja koja obuhvaćaju crkvene legende, ljubavne legende, legende o postanku nekog mjesta te ostale raznovrsne legende.

4.1. Pojam i značenje legendi

Legenda je tradicionalna priča ili skupina priča ispričanih o određenoj osobi ili mjestu. To je vrlo stara i popularna priča koja je možda istinita. Nekada je termin legenda značio priču o svecima. Legende po sadržaju nalikuju bajkama. One mogu uključivati nadnaravna bića, elemente mitologije ili objašnjenja prirodnih pojava, ali povezane su s određenim lokalitetom ili osobom i govore o povijesti. Neke su legende jedinstveno svojstvo mjesta ili osobe koju prikazuju. Ali mnoge su lokalne legende zapravo dobro poznate narodne priče koje su se priklonile nekoj određenoj osobi ili mjestu. Narodna književnost uključuje sve mitove, legende, epove, basne i narodne predaje koje su se generacijama prenosile usmenom predajom. Autori tradicionalne literature obično su nepoznati. Te su priče izdržale jer su zabavne, utjelovljuju sustav vjerovanja i kulture te sadrže temeljne ljudske istine po kojima su ljudi živjeli stoljećima. Poznavanje likova i situacija narodne književnosti dio je kulturne pismenosti. Čini se da je narodna književnost, bez obzira na mjesto podrijetla, nastala da bi zadovoljila različite ljudske potrebe: potrebe za objašnjenjem tajni prirodnog svijeta, potrebe da artikuliramo svoje strahove i snove, potrebe za nametanjem reda prividnoj, čak i kaotičnoj prirodi života te potrebe da zabavimo sebe i druge.¹⁶

4.2. Čudotvorna Gospa Voćinska

Voćin, zemljopisno središte mlade biskupije u Požegi (osnovane 1997.), dugo je bilo mjesto štovanja Majke Božje. Krajem 15. stoljeća izgrađena je župna crkva u Voćinu, koja je

¹⁶ Wilkinson Philip, *Myths and Legends: an illustrated guide to their origins and meanings*, London, DK, 2009., str. 6.-10.

jedinstveni spomenik gotičke arhitekture u Hrvatskoj. Štetu na crkvi tijekom turske vladavine Slavonijom franjevci su uklonili krajem 17. stoljeća, a još tada je zahvaljujući Gospinom kipu postala hodočasničko središte svim vjernicima u Slavoniji. Portret neidentificiranog autora Gospe od Voćina, majke utočišta, datira s kraja 19. stoljeća i preživio je dva svjetska rata te Domovinski rat. Staru sliku 1940. u Biskupijski muzej u Zagrebu prenio je velečasni Josip Martinek iz Voćina, a 21. kolovoza 1999. donijeli su je u Voćin procesijom pješaka iz Požege. Voćinska crkva također je mnogo puta uništena, ali nitko je nije uništio kao srpski pobunjenici 13. prosinca 1991., uz podršku JNA. Uz crkvu je uništen i kip Gospe. Temelje nove crkve postavio je papa Ivan Pavao II. 1998., a tek 2002. ga je biskup Ante Škvorčević ponovno dao postaviti. Dvije godine kasnije ponovno je zazvonilo crkveno zvono obnovljenoga zvonika. Nakon desetljeća izgradnje, crkva je svečano otvorena 14. kolovoza 2011., kako bi je mogli koristiti članovi crkve. Tijekom cijele godine vjernici posjećuju Gospu od Voćina, ne samo iz Slavonije, već i iz drugih dijelova zemlje, pojedinačno ili u skupinama. Datumi hodočašća vjernika Gospi Voćinskoj s vremenom su se mijenjali s obzirom na udaljenost župa iz kojih su vjernici pristizali. Svetište Gospe Voćinske daje vjernicima poseban mir i duhovnu snagu te svi vjernici koji ovdje dolaze mole se Gospi za pomoć u teškim životnim situacijama. Zbog mnoštva vjernika koji dolaze svake godine iz Požeške biskupije i ostalih župa, pored srušene crkve uređen je prostor na otvorenom, koji se i danas koristi za liturgijska slavlja.¹⁷

4.3. Milosti Gospe Sotinske

Sotin je malo mjesto u Srijemskoj županiji, udaljen desetak kilometara od Vukovara. Sotin svoju crkvu i župu dobiva tek u 14. stoljeću. Nakon turskog osvajanja Beograda, 1739., u Sotin ponovno stižu katolici i podižu kapelicu u znak štovanja Gospe. Prognani franjevci iz Beograda, prolazeći kroz Sotin, ostavljaju sliku Majke Božje Pomoćnice te slika završi na zidu kapelice. S vremenom se na slici počinju događati neobične stvari te to samo učvršćuje vjeru stanovnicima ovoga kraja. Trideset godina kasnije kraj stare kapelice podiže se nova crkva zaslugom tadašnjeg župnika. Gospina slika se odmah nakon završetka radova postavila na glavni oltar. Tijekom

¹⁷ Đurić, Tomislav, *Legende puka hrvatskoga : sto najljepših legendi i povijesnih priča iz hrvatske prošlosti*, Samobor: Meridijani, 2005., str. 28.

Drugog svjetskog rata crkva u Sotinu bila je gotovo potpuno uništena. Dva puna stoljeća dolaze hodočašničke procesije vjernika iz svih krajeva u Sotin da bi se poklonile Gospi. U čast Gospi, svake godine na prvi četvrtak poslije blagdana Uzašašća, organizira se svečanost prenošenja slike Čudotvorne Gospe. Zbog komunističke vladavine u to vrijeme, procesija je bila zabranjena. Za vrijeme Domovinskog rata 1991. stanovnici Sotina su potjerani iz svojih kuća, a crkva je teško oštećena i opljačkana te je slika Gospe nestala. Od slike je danas sačuvan samo opis te znamo što se na njoj nalazilo. Prikazana je Majka Božja koja u naručju drži malo dijete, Isusa. Na glavi Gospe se nalazi kruna, a glavi joj je prekrivena velom. Isusova glava ukrašena je krunom te on svoju majku grli lijevom rukom, dok joj desnom rukom miluje lice.¹⁸

4.4. Cernička legenda o Terezi i Ottu

Ljubavna je priča između Tereze Kurjaković iz Cernika i elegantnog carskog časnika Otta Krifkea iz Beča, koja je prkosila običajima i nezaustavljivoj tradiciji vremena koji su zahtijevali brak s pripadnicima istog staleža. Počinje kada je mladi časnik Otto početkom 20. stoljeća premješten iz okupirane Bosne u Novu Gradišku. Dolazak u slavonski graničarski grad bio je za njega veliko olakšanje. Jednog nedjeljnog jutra prošetao je parkom u Novoj Gradiški i slušao koncert carske pukovnijske glazbe. Odjednom je primijetio mladu, lijepu djevojku koja hoda prema crkvi. Otto se iznenadio njezinom ljepotu i prišao joj i pitao je odakle dolazi te kako se zove. Zbunjena i pomalo uplašena neočekivanim susretom, odgovorila je da se zove Tereza i da je iz obližnjeg Cernika. Bila je to ljubav na prvi pogled, ali to ne bi bilo moguće bez poteškoća s kojima su se uskoro susreli. Sljedeće je nedjelje Otto ponovno sreo Terezu i priznao svoju ljubav prema njoj. Rekao joj je da ne može više živjeti bez nje i predložio joj je, neočekivano, da se uda za njega. Tereza je brzo i kratko odbila s riječima da ne može voljeti muškarca kojeg ne poznaje, stranca. Riječ o ljubavi Otta i Tereze dosegla je najviše bečke dvorske krugove, koji su se zlonamjerno složili da brak treba spriječiti. Otto je bio pripadnik višeg staleža i njegov brak s provincijalkom bio je nepoželjan. Na zahtjev zlobnih dvorjana car je odveo mladog časnika u daleki Kotor, a tijekom tog razdoblja Tereza odrasta u prelijepu djevojku i uglednu bečku ženu, čije je obrazovanje preuzela Ottova teta Hilda. Odmah nakon vjenčanja, Otto i Tereza vratili su

¹⁸ Isto, str. 29.

se u Beč, gdje je cernička ljepotica ubrzo postala najpoznatija kozmetičarka. Ubrzo je postala poznata po kozmetičkim kremama koje je sama napravila. Posljednjih dana Prvog svjetskog rata Beč više nije bio centar velike monarhije. Tereza i Otto vratili su se u Cernik i sa sobom donijeli mali bečki šarm i stil života koji je ubrzo postao poznat u Zagrebu. Živjeli su sretno, sve dok Otto nije umro desetljećima kasnije. Tereza je umrla tri godine poslije njega, a novine su izvijestile da je Tereza bila ljepotica Cernika koje se nije stidjeo niti Beč. Pokopani su jedan pored drugog na groblju u Cerniku. Njihova velika i sretna ljubav odmah nakon smrti Otta i Tereze postala je legenda oko područja Cernika.¹⁹

4.5. Grad Kostroman

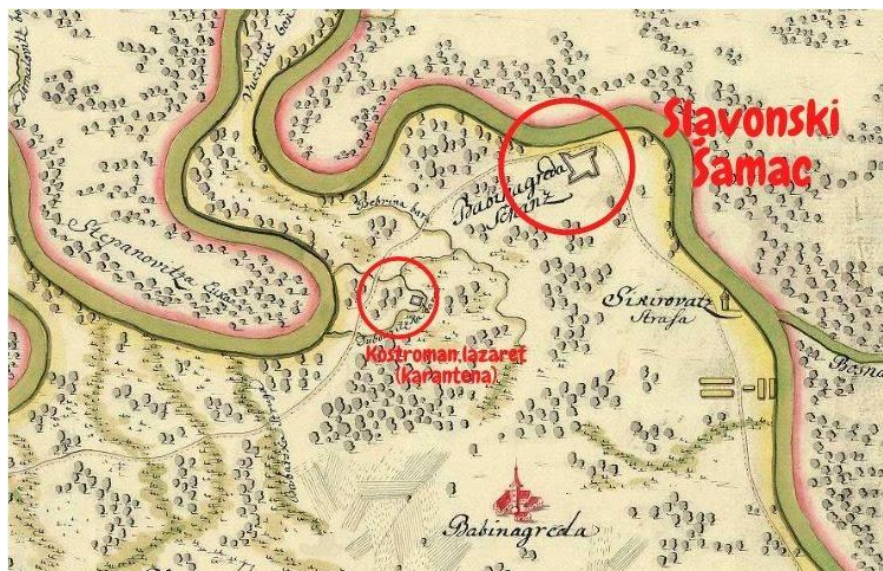
U blizini Babine Grede, pored Slavenskog Šamca u slavonskoj Posavini, nalazi se srednjovjekovna tvrđava Kostroman, čiji je mit o podrijetlu sačuvan i povezan je s idiličnom ljubavlju mlade pastirice i vlastelina Kostromanovića. U zabačenom dijelu posavske ravnice, na Viru, kraj Save, roditelji su živjeli u jednostavnoj kolibi s dvoje djece, dječakom i djevojčicom. Roditelji su bili pastiri i poljoprivrednici. Otac je bio lovac i ribar, proizvođač kotača, kovač i stolar, a majka je bila tkalačica i dobra domaćica. Naporno su radili da bi djecu podignuli na noge. Jednog dana otac je umro, sin je zauzeo njegovo mjesto, a njegova sestra morala je voditi stoku na livadu. Morala je na Vir na Savu s bratom, loviti ribe i kopati s njim, orati i sav težak posao obavljati. Jednog dana vodila je krave i ovce na livadu. Kad su životinje pale u hladu od vrućeg sunca u podne, pastirica je sjela u sjenu velikog stabla kako bi pretvorila meku kudeljku koji je sama posijala, ubrala, češljala i natapala. Sjedeći tako u poslu, pjevala je pastirske pjesme. Slučajno je tuda prolazio sina vlastelina Kostromanovića, koji je tog dana dolazio na to područje u lov, a čim je čuo njezin glas, pojurio je na mjesto odakle se čuo. Kad je stigao, ugledao je djevojku u običnoj bijeloj odjeći s vijencem od divljih cvjetova na glavi. Pozdravio je pastiricu te mu je ona odvrtila i pozdravila ga kratko i ponizno. Mladi Kostromanović više nije htio loviti te je smislio da upozna djevojku u koju se zaljubio na prvi pogled. Upitao ju je može li mu pokazati put do kolibe gdje bi se mogao odmoriti i nešto popiti i pojesti jer je umoran i gladan. Ona mu je na to odgovorila kako koliba njezinih roditelja nije daleko te će ga rado ugostiti. Putem do

¹⁹ Isto, str. 80.-81.

njezine kuće, mladić ju je pitao o njezinim roditeljima i čime se bave, sve dok joj napokon nije rekao da se on zaljubio u nju i da je želi zaprositi. Djevojka je pomislila da se mladić šali te nije ništa odgovorila. U kući njezinih roditelja pastiričina majka je mladog plemića dočekala ljubazno i prema njemu se ponašala najbolje što je mogla, ponudila ga je sa sirom i kiselim vrhnjem, maslacem, mlijekom, medom i vodom.

Zatim je mladić zamolio majku za djevojčinu ruku. Starica se odupirala i govorila o velikoj razlici između njegove i njezine klase. Tužni mladić se vratio u svoj dvorac, ali je opet došao u prošnju za nekoliko dana. Na kraju je pastiričin brat pristao na ovaj zahtjev. Ali, sada je djevojka rekla da, iako se također zaljubila u mladića, nikada neće napustiti svoj dom, majku i brata, niti svoj voljeni zavičaj. Tada je mladi vlastelin pitao može li u njihovome malome mjestu (sl. 12.) sagraditi tvrđavu. Oni su se složili i plemeniti Kostromanović izgradio je kulu, a zatim tvrđavu. U njoj je sretno živio sa svojim pastiricom i imao mnogo djece. Ali jednog dana Turci su došli preko Save. Kostromanovići su branili i umirali za svoj dom i slobodu svojega naroda. Ta je obitelj nestala, ali ostala je uspomena na ljubav i obitelj Kostromanovića i njihovoga grada Kostromana, koji je izgradila ta ljubav. Dolaskom Turaka grad je osvojen i srušen tijekom opsade u prvoj polovici 16. stoljeća. Među stanovnicima ovog područja, od Štitara do Babine Grede, preživio je samo mit o nastanku i nestanku grada Kostromana.²⁰

²⁰ Isto, str. 99.-100.

Slika 12: Grad Kostroman

Izvor: data:image/jpeg;base64,/9j/, 6. lipnja 2020.

4.6. Zlatni jarmovi Marije Terezije

U slavonskom selu Gundinci, smještenom između Babine Grede i Velike Kopanice kod Vrpolja, postoji legenda o zlatnim jarmovima carice Marije Terezije. Legenda kaže da je zlatne jarmove koji su joj pripadali carica dala zakopati u selu Gundinci, dok je bježala pred Turcima. Prema legendi, carica Marija Terezija je zapovijedila svojim generalima da je odvedu da može vidjeti gdje je granica slavanskog dijela od Turskog Carstva. Kad su stigli u selo Gundince, carska kola potonula su toliko duboko u blato da ih ni najmoćniji konji nisu mogli povući. Kad konji ne uspiju, zovu se volovi, a u ovom slučaju ophodnja je uskoro pronašla volove koje su generali, koji su uvijek bili spremni, okovali zlatnim jarmovima koje su sa sobom ponijeli iz Beča u slučaju takvih poteškoća. Predaja govori da su to bili carski jarmovi koji su napravljeni da se koriste baš u ovakvim slučajevima. Dok je pratnja bila zauzeta razmjenom konja za volove, stigla je turska ophodnja koja je od špijuna čula da se tuda carica kreće. Bitka je ubrzo započela jer su Turci namjeravali osvojiti caricu i nasilno napasti njezinu okolinu. Ubrzo je postalo jasno da će Turci uspjeti pa je carica morala krenuti u šumu Merolino kod Gundinca. Njezini odani sljedbenici čuvali su njezino povlačenje, a vojnici su zlatne jarmove zakopali u blato da Turci ne

bi mogli doći do njih. Kad je turska prijetnja prošla, mnogo godina kasnije, netko se sjetio caričinih zlatnih jarmova, ali nitko ih nije imao hrabrosti iskopati. Kasnije je na tome mjestu sagrađeno Vrpoljačko groblje. Prema legendi, ovdje se nitko nije usudio kopati zbog groblja i zmija koje su čuvale to mjesto te stoga zlatni jarmovi Marije Terezije ni do danas nisu pronađeni.²¹

4.7. Kapelica sv. Linarta kraj Cernika

U Cerniku, starom povijesnom slavonskom gradu koji postoji gotovo 700 godina, ima mnogo legendi, među kojima i ona o lipi pokraj crkve Sv. Linarta i bunaru te ona koja govori o tome kako se ova crkva nalazila na susjednom brdu Lipovice i jedne noći pala zajedno s brdom u dolinu. Crkvu svetog Linarta sagradili su u 17. stoljeću stanovnici Cernika sa svojim franjevcima, pored stare lipe koja je služila za uspomenu svetog Linarta i blaženog Augusta Kažotića, zagrebačkog biskupa iz 14. stoljeća te se prema njoj hodočastilo njima u spomen. Iako je legenda zaboravljena, brdo Lipovica sačuvano je pod ovim imenom i postalo je simbol Cernika. U davnim vremenima pobožni narod Cernika je sagradio crkvu zajedno s franjevcima na vrhu brda Lipovice iznad Cernika. Bilo je to vrijeme kada je brdo bilo visoko i prekriveno velikom lipovom šumom. Crkvu su posvetili sv. Leonardu, kojem su dali nadimak sv. Linart. Posjećivali su ovu crkvu tijekom cijele godine, posebice u lipnju, kada je Lipovica bila puna mirisa mnogih lipa koje su se tu nalazile. Većina ljudi okupljala se 6. studenog, na dan sveca, kada su ga posebno molili da ih zaštiti od bolesti i mraza. Žene su molile za sretan porod jer je svetac bilo i zaštitnik majki. Sveti Linart mnogima je uslišao molitve, a kada je došlo teško vrijeme turske opsade Cernikom, ljudi iz Cernika molili su Sv. Linarta da ih spasi od turskog progona. Kad su to čuli Turci, jednog dana posjekli su lipovu šumu u Lipovici i mala crkva je ostala sama. Nigdje više nije ostalo lipovog drveta, samo jedna lipa u podnožju brda. I jedne noći se dogodi čudo. Brdo Lipovica palo je u dolinu i ponijelo crkvu sa sobom. Zaustavilo se u blizini stare lipe iznad potoka. Glasan šum, praćen vjetrom i grmljavinom, uzbudio je narod Cernika, ali i Turke. U zoru su ljudi jurili iz Cernika u Lipovicu, ali vrh nisu vidjeli. Tek su kod stare lipe ugledali kapelu i krenuli su tamo. U crkvi je sve bilo na svojem mjestu, čak i slika svetog Linarta

²¹ Isto, str. 120.-121.

na glavnom oltaru. U strahu da bi Turci sada mogli uništiti crkvu, uklonili su sliku svojeg zaštitnika i sakrili je u udubinu debla lipe. Kad su Turci stigli, bili su bijesni što je crkva ostala netaknuta i uništili su je. Od tada do odlaska Turaka stanovnici Cernika slavili su svojeg sveca, moleći se ispred lipe koja mu je dala utočište.²²

4.8. Ibrahim-paša Požeški

Većina spisa kaže da je Ibrahim bio Grk iz Parge kojeg su Turci doveli u Tursku kao dijete i tamo je prešao na islam. Međutim, dokumenti koji se čuvaju u Gradskom muzeju Požega govore drugačije. Muzej ima verziju „Hrvatskog kola“ u kojoj je napisana životna priča Ibrahim-paše. Hazim Šabanović, autor teksta „Ibrahim-paša Požeški, veliki vezir Sulejmana II.“, piše da su Turci vrlo malo pisali o podrijetlu Ibrahima, ali postoje zapisi da je sin graditelja Janka iz Požege. Šabanović se u velikoj mjeri oslanja na arhiv Sidžili Osmanlije, koji glasi „damad šehrijari Ibrahim paša požegali dur“, što znači „carski zet Ibrahim-paša potječe iz Požege“. Jedna od zabluda koja se također nalazi u „Hrvatskome kolu“ jest ta da je Hatidže, sultanova sestra, preživjela Ibrahimovu smrt. Nakon njegove smrti cijelo je nasljedstvo stavljeno na prodaju, što prema „Hrvatskom kolu“ znači da Ibrahim nije ostavio nasljednika, ali i da je Hatidže umrla prije njega jer bi u suprotnom sva njegova imovina pripala njoj. Pomalo je nejasno kako je Ibrahim došao pod okrilje Sulejmana II. Prema zapisima u muzeju u Požegi, Ibrahim je bio zarobljen kao dijete i o njemu se brinuo neki emir iz Kefe. Nakon što je Ibrahim prešao na islam, emir ga je dao princu Sulejmanu, s kojim je odrastao u Manisi. Bio je odani prijatelj Sulejmana, a kad je ovaj došao na vlast, pobrinuo se za Ibrahima. U početku je bio čuvar oružja, a kasnije je dobio titulu velikog vezira.²³

²² Isto, str. 53.

²³ Isto, str. 111.-112.

4.9. Ružica-grad

Dok prolazite predjelom Orahovca, vidjet ćete ruže posađene pored vinograda. Ovo nije slučajnost, na taj način mještani odaju počast legendi vile Ružice i rodnim vinogradima na tom području. Kažu da svi koji uzimaju grožđe iz Ružica-grada za svoj vinograd uzimaju i ruže za zdravlje loze. Prema legendi s početka veličanstvenoga grada Ružice, i ruže i vinogradi potječu s mjesta na kojem je sagrađen Ružica-grad. Posadio ih je plemić kojemu je starac rekao da može graditi grad samostalno na tome mjestu. I tu počinje legenda, koja izgleda tako stvarno u gradu u kojem cvjetaju ruže. Nekoć se tamo nalazio bogat plemić koji je tražio način da sagradi dvorac na mjestu na kojemu su se stoljećima okupljale vile. Mnogi njegovi pokušaji nisu uspjeli jer su vile koristile svoju čaroliju kako bi uništile sve radnike i kamenje sagrađeno tijekom dana. Kako je gradnja napredovala, vile su postale sve odlučnije, tako da nakon nekog vremena nitko nije mogao staviti kamen temeljac, a da ga vile nisu srušile. Plemić se ljutito okrenuo mudrom starcu za savjet, koji mu je rekao da slijedi volove ujutro i na mjestu gdje će se volovi odmarati, sagradi svoj dvorac. Spomenuo mu je da je vila na tom mjestu bezazlena i da joj ne smije nauditi. Sljedećeg jutra, plemić je slijedio lijenog i usporenog vola. Nakon nekog vremena vol je legao u hladu divlje ruže prekrivene starom lozom, poznatom po sočnom grožđu i obilnoj berbi. Uzbuđeni plemić odmah je počeo graditi palaču oko loze i uzdizao ju je, a posao je brzo prolazio. Ali vila po imenu Ruža voljela je to mjesto. Sjena vinove loze, njezinog voća i mirisa ruža i sad odjednom zbog tvrđave, više joj se ne može približiti. Budući da je još uvijek željela otići na ovo mjesto, neprestano je pokušavao srušiti bedeme. Plemić, s druge strane, nije shvatio o čemu se zapravo radi i što to radi vila pa ju je uhvatio i okružio najvišim zidom kule, kako bi mogao bez prepreka dovršiti započeto. Ali u ljutnji je zaboravio riječi mudrog starca i njegova sreća nije trajala više od jednog dana. Velika stijena s vrha kule u kojoj je Ruža zazidana pala je i odmah ga ubila. Ime plemića s vremenom je zaboravljeno, ali vila Ružice nije. Legenda kaže da njezino ime živi u gradu Ružici i svim vinogradima na tom području.²⁴

²⁴ Bosendorfer Josip, *Crtime iz slavonske povijesti*, Vinkovci: Privlačica, 1910., str. 182.

4.10. Valpovačka sablast

Dvorac je poznat po legendi o Bijeloj gospi, duhu djevojke koja je ovu okolicu opsjedala u prvoj polovici 19. stoljeća. Glavni krivac za cijelu ovu priču je poručnik carske konjičke pukovnije Kuschmann, koji je poznavao baruna Prandaua i u njegovom je dvorcu bio gost nakon bolesti jer mu je liječnik preporučio liječenje u toplicama u Valpovu. Kuschmann je uskoro nakon toga barunu Gustavu Prandauu objavio da je noću ugledao duh mlade djevojke koja je tvrdila da je ubijena prije stotinu godina, a njezino tijelo bačeno je između ledenjaka i gradske kapele unutar kompleksa palače. Valpovačka sablast tvrdila je da neće biti mira dok njezino tijelo ne bude iskopano i pokopano u posvećenoj zemlji. Ako ispuni ovu želju, Bijela gospa također će vratiti Kuschmannovo zdravlje i otkriti mu gdje je skriveno izgubljeno blago. Uvjeren da pacijent halucinira, barun u početku ne bi vjerovao ovoj priči. Bio je uvjeren da je poručnik pomiješao san s legendom obrane Valpova protiv Turaka i priču o ratnici Katarini. Ali poručnik nakon nekoliko dana kaže barunu da mu se duh ponovno otkrio i prijeti mu da će mu, ako ne pomogne iskopati tijelo, umrijeti. Kad je poručnik vidio da mu barun još uvijek ne vjeruje, ispričao je priču o duhu barunici Prandau. No kada ju i njegova žena čuje, on povjeruje u istinitost tih podataka. U pratnji kraljevskog svećenika, barun naređuje svojim ljudima da započnu iskopavanje i na njihovo veliko iznenađenje otkriju kostur žene na opisanom mjestu. Svi slučajevi prijavljeni su biskupu u Pečuhu Ivanu Šćitovskom, koji će odobriti ukop na katoličkom groblju. Poručnik Kuschmann potpuno je ozdravio u manje od mjesec dana te se mir napokon vratio u dvorac i duh više nikada nije viđen. Ali sam barun Prandau nije saznao za blago jer poručnik Kuschmann nije otkrio gdje se nalazi zbog nepovjerenja. Međutim, poručnik je obećao da će u zapisnik zabilježiti gdje je to blago i kako će ga pronaći te će to predati trima osobama za koje vjeruje da nisu povezane s barunom. Nakon barunove smrti, oni će zapisnik predati njegovim nasljednicima. Međutim, nije poznato je li blago ikada pronađeno.²⁵

²⁵ Isto, str. 268.

4.11. Crvena Marta

U malom baranjskom selu bila je vlastelinka po imenu Marta. Kosa joj je bila duga i crvena, ali ona, premda je bila jako lijepa, bila je zlobna. Ljudi su je nazivali ridokosa Marta. Marta je naplaćivala prelazak Dunava, svatko tko je želio preko morao je platiti jedan zlatni novčić. Siromahe i one koji nisu imali zlatnik da bi platili, natjerala je da obrađuju njezin vinograd te je pri tome bila jako gruba, udarala ih je palicama i bičevima. Jednog dana priča o njezinoj zlobi došla je čak do Budima. Kad je kralj Matija Korvin čuo za Martinu okrutnost, poznat kao nepokolebljiv, ali pravedan kralj koji nije trpio nepravdu, došao je u Baranju vidjeti je li to istina. Obukao se u seljaka i otišao na skelu Dunava. Kad je morao platiti zlatnik za prijevoz, rekao je da trenutno nema novca, već da će platiti na povratku. Rekao je da osobno poznaje kralja Matiju i da će kralj platiti prijevoz umjesto njega čim čuje da je prešao Dunav. Marta se gnjevno nasmijala i vrijeđala ga je jer ga je smatrala siromašnim seljakom i poslala je u vinograd kako bi zaradio zlatnike. Kralj ponovno pokuša i kaže Marti da će, ako kralj Matija sazna za njezin zločin, dobiti strašnu kaznu. Ali Marta je inzistirala. Dok je kralj kopao, bacio je zlatnik u zemlju pred sobom pazeći da ga nitko ne primijeti. Rekao je Marti da je pronašao zlatnik i sada može platiti prelazak preko skele. Međutim, Marta ga je uhvatila i rekla da zlatnik nije njegov, već njezin jer ga je pronašao na njezinoj zemlji. Kralj je u vinogradu vidio uvjete pod kojima žive i rade sluge, a kad se vratio u Budim, napisao je pismo Marti. Čim je Marta saznala da je kralj Matija bio u njezinome vinogradu, znala je da će je žestoko kazniti. Obukla je najljepšu bijelu haljinu, zauzdala bijelog konja i uzela sve svoje zlatnike u bijelu kočiju te se povezla niz liticu u Dunav. I danas, dok sunce obasjava Dunav, možete vidjeti odraz njezinih zlatnika koje nikad nisu pronašli. Mjesto gdje je Dunav izbacio njezino tijelo nazvano je Zmajevac. Legenda kaže da su dugi niz godina nakon njezine smrti stanovnici Zmajevca i okolnih sela vidjeli crvenokosu ženu kako lebdi nad njihovim mjestom i pazi na svoje vinograde koji su počeli rađati nakon njezine smrti.²⁶

²⁶ Isto, str. 87.

ZAKLJUČAK

Kroz povijest su mnogi narodi i kulture ostavili svoj trag u Hrvatskoj. Vanjski utjecaji razlikuju se u pojedinim dijelovima hrvatskih regija. Tako je to imalo utjecaja i na običaje koji ove promjene nisu zaobišle. Ovaj rad bavi se narodnim običajima u Slavoniji, za koje nalazimo da su se mnogi izgubili tijekom vremena, a oni koji su preživjeli, odnosno i danas se provode, značajno su se promijenili. Običaj je dio svačijeg života od rođenja pa sve do smrti. Upoznavanje partnera, zaruke i vjenčanje jedan je od glavnih ciljeva svakog pojedinca. U ovoj životnoj fazi susrećemo se s raznim običajima. Svadba je, kako je opisano i u radu, najsloženiji običaj. Unatoč promjenama u društvu, ljudi sklapaju tradicionalne brakove. Tijekom Korizme, odnosno vremena pripreme za blagdan Uskrsa, prestaju sva zabavna događanja poput vjenčanja, ljudi u to vrijeme poste i provode više vremena u molitvi. Ne smijemo zaboraviti običaje jer su oni temelj našeg svakodnevnog života. Ne tako davno, ljudi i priroda bili su bliži jedan drugome nego danas. Stara saznanja i vjerovanja o prirodi i njezinim nadnaravnim bićima prenose se s generacije na generaciju, a te se legende uglavnom odnose na područje u kojem žive ljudi, koje im je blisko i poznato. Iako se životni stil drastično promijenio u posljednjih pedeset godina i ljudi su svoje aktivnosti promijenili prema tehnološkom napretku i užurbanom načinu života, Slavonija je sa svojom legendama i dalje dio stvarnosti njezinih stanovnika. Stariji ljudi još uvijek pričaju priče i legende koje se danas sve rjeđe prenose među mlađim generacijama. Važnost proučavanja legendi, mitova i priča nalazi se ne samo u prepoznavanju jedinstvenosti jednog naroda ili nacionalnosti, kako se to općenito razumije, već i u različitosti i međusobnim odnosima kultura, običaja i umjetnosti. U tome je privlačnost, ali i smisao ljudskog postojanja.

LITERATURA

1. Alatrović, Katica, *Šokci i šokački običaji: o Cerni i Cerancima*, Vinkovci: Ogranak Matice hrvatske u Vinkovcima, 2010.
2. Bosendorfer Josip, *Crtice iz slavonske povijesti*, Vinkovci: Privlačica, 1910.
3. Braica, Silvio, *Godišnji običaji*, Split: Marjan tisak, 2004.
4. Đurić, Tomislav, *Legende puka hrvatskoga : sto najljepših legendi i povijesnih priča iz hrvatske prošlosti*, Samobor: Meridijani, 2005.
5. Ilić Oriovčanin, Luka, *Narodni slavonski običaji*, Zagreb: tiskom Franje Suppana, 1846.
6. Gavazzi, Milovan, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, Zagreb: Matica hrvatska, 1939.
7. Grgurovac, Martin, *Pučko stvaralaštvo Slavonije i Baranje*, Vinkovci: Društvo književnika Vinkovci, 1987.
8. Grgurovac, Martin i Lechner, Zdenka (ur.), *Šokadija i Šokci*, sv. II.: *Život i običaji: o hrvatskom grbu i identitetu, o pokladnim, uskrsnim, božićnim, svadbenim, pogrebnim i drugim običajima kroz godinu, o pučkim i dječjim igrama, o radovima u polju, blagu i živadi, o vinogradima, stanarima, ribolovu, o starim zanatima*, Vinkovci: Privlačica, 2007.
9. Muraj, Aleksandra i Vitez, Zorica (ur.), *Hrvatska tradicijska kultura na razmeđu svjetova i epoha*, Zagreb: Barbat, 2001.
10. Wilkinson Philip, *Myths and Legends: an illustrated guide to their origins and meanings*, London, DK, 2009.